

О. Калітенко,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

САМОРЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ЦИФРОВОГО СПАДКУВАННЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. В сучасному світі надшвидкісного розвитку людства і технологій все частіше виникають ситуації, коли класичні, звичні для більшості, норми права не встигають за розвитком суспільних відносин в цифровому світі і як результат – не відповідають їм. З появою всесвітньої мережі Інтернет та шаленим розвитком цифрових технологій на перший план виходять проблеми правового регулювання відносин щодо різних категорій цифрових активів, електронних ресурсів та інших об'єктів сучасності. Однією із таких нагальних проблем сучасності без сумніву можна назвати проблему регулювання та реалізації відносин цифрового спадкування, набуття цифрової спадщини.

Цифрове спадкування, або передача цифрових активів та інформації майбутнім поколінням, стає все актуальнішою темою в усьому світі, де дедалі більше персональних даних, інформації та матеріальних ресурсів зберігаються в електронному вигляді. При цьому процедура цифрового спадкування потребує як правової, так і технологічної підтримки з метою гарантування безпеки та надійності. Одним із сучасних підходів до вирішення цього питання є варіант саморегулювання відносин цифрового спадкування, яке в перспективі може забезпечити створення ефективних та індивідуальних стратегій передачі цифрової спадщини. Враховуючи новизну означеного способу регулю-

вання відносин в сфері цифрового спадкування вважаємо за необхідне дослідити окремі аспекти цього процесу в рамках цієї наукової статті.

Аналіз стану досліджень. Сучасні наукові дослідження в області заявленої теми на сьогодні можна поділити на два основних напрямки.

По-перше, з'явилася низка молодих науковців, які вивчають і обґрунтовують необхідність застосування категорії саморегулювання різних видів сучасних суспільних відносин в еволюційному та загальнотеоретичному форматі.[1-4] При цьому окремі деталі та напрямки, специфіка саморегулювання більш вузьких груп суспільних відносин часто залишаються поза їх увагою.

По-друге, збільшується когорта цивілістів, що займаються дослідженням загальної специфіки та особливостей цифрового спадкування.[5-7] Означені дослідження свідчать про те, що існують різні підходи та практики стосовно передачі цифрових активів людині після смерті власника. Чимало таких досліджень присвячується правовим аспектам, але окремі особливості саморегулювання в сфері цифрового спадкування залишаються недостатньо дослідженими. Саме тому важливо розібратися в особливостях та потенційних напрямках саморегулювання в сфері цифрового спадкування.

Викладення основного матеріалу. Категорія саморегулювання не є абсолютно новою для сучасного

регулювання суспільних відносин. Різні аспекти її застосування неодноразово вивчалися науковцями окремих галузей. Внаслідок отриманих узагальнених результатів на сьогодні можна надати наступне її визначення. Саморегулювання – це децентралізована форма правового регулювання суспільних відносин, яке здійснюється, як правило, актами їхніх учасників (а не безпосередньо нормами чинного законодавства). Протилежною формою правового регулювання таких відносин є централізоване регулювання, яке здійснюється суб'єктом, який наділений правотворчими функціями та приймає відповідні законодавчі акти.

В сучасному українському суспільстві активно відбувається процес децентралізації влади, передача повноважень органам місцевого самоврядування і як результат перехід окремих людських спільнот в формат саморегулювання суспільних відносин.

За думкою Погребного С.О. [8] одним із найбільш вдалих і безумовно перспективних інструментів правового регулювання сучасності є договір, який дозволяє сторонам самостійно врегулювати відносини з приводу будь-яких об'єктів. Тобто можна вважати, що договір, будучи давньою правовою конструкцією, і сьогодні залишається основною формою регулювання відносин між учасниками суспільства навіть за умов децентралізації.

З появою і активним розвитком інтернет відносин процес саморегулювання отримав сучасні ознаки і прояви. Саморегулювання цивільних відносин в інтернеті можна визначити як процес, за якого учасники інтернет-спільноти встановлюють власні правила, норми та стандарти поведінки для забезпечення гармонійних відносин та збереження відкритості та довіри в цифровому середовищі. Цей процес може стосуватися різних аспектів інтернет-взаємодії, таких

як соціальні мережі, онлайн-торгівля, комунікація, інтернет-безпека, цифрові активи тощо. Враховуючи, що інтернет – це глобальна світова платформа з безліччю користувачів і різноманітних взаємодій виникає потреба в саморегулюванні таких відносин, оскільки відсутність правил та норм може призвести до конфліктів та проблем, а сучасні традиційні норми права далеко не завжди встигають за швидкістю розвитку інтернет ресурсів та спільнот. Учасники інтернету створюють спільноти і онлайн-платформи, які об'єднують людей з подібними інтересами та цілями з різних куточків планети. Ці спільноти можуть бути глобальними, або ж регіональними, і вони можуть об'єднувати користувачів певних веб-сайтів, соціальних мереж, форумів тощо. Знаходячись в різних куточках планети, на територіях різних країн учасники спільнот та платформ спільно(за взаємною згодою) визначають правила і норми поведінки, які вони вважають важливими для забезпечення гармонії та безпеки в спільноті. Ці правила можуть включати в себе норми відповідальності, заборону на образи, правила взаємодії з іншими користувачами, порядок функціонування спільноти тощо. При цьому деякі спільноти використовують модерацію та санкції для забезпечення дотримання правил в спільноті. Це може включати в себе видалення або блокування контенту, який порушує правила, а також виключення користувачів, які систематично порушують норми поведінки.

Саморегулювання в інтернеті також може включати в себе спільні дії для розв'язання проблем та вирішення питань. Це можуть бути спільні зусилля для виявлення шахраїв, фейкових новин чи кампаній із розповсюдження спаму, діп-фейків та інших видів порушень. Загалом же учасники інтернет-спільноти прагнуть підвищити рівень прозорості та довіри взаємодій і зазвичай роблять це не

шляхом погроз і залякувань, а скоріше шляхом заохочень і стимулів. Все це може бути досягнуто шляхом відкритості в правилах, діяльності модераторів та спільних зусиль для забезпечення чесності, добросовістності, розумності та прозорості.

Сучасний світ, а разом з ним і інтернет, постійно змінюються, тому саморегулювання інтернет-відносин також має бути більш гнучким і адаптивним, ніж регулювання традиційних відносин матеріального світу.. Учасники інтернет-відносин повинні постійно створювати, аналізувати і розвивати свої правила та норми відповідно до змін в інтернет-середовищі, що практично неможливо зробити з необхідною швидкістю із нормами чинного національного законодавства. Саме тому категорія саморегулювання є більш природньою для такого регулювання.

Аналізуючи загальні засади саморегулювання можна зробити висновок, що в тій чи іншій мірі воно завжди використовувалось в більшості цивільних правовідносин, в тому числі і в спадкових правовідносинах. Так, наприклад, спадкодавець завжди мав можливість самостійно на власний розсуд обрати спадкоємців, розподілити спадщину шляхом складання заповіту, визначити умови спадкування, тощо. Продовжила свій розвиток та поширення категорія саморегулювання і у відносинах цифрового спадкування, або передачі цифрової спадщини.

На сьогодні саморегулювання в цифрових спадкових правовідносинах є важливою концепцією, яка дозволяє особам бути активними у визначенні того, які дії та рішення стосовно їх цифрових активів та інформації будуть прийняті після їх смерті. Цей процес дозволяє власникам цифрових активів визначити, яке саме їхнє спадкове майно буде передане, хто та яким чином матиме доступ до нього, та які конкретні дії мають виконати спадкоємці для прийняття цифрової

спадщини. Саморегулювання в цьому контексті означає, що особа, за умов володіння цифровими активами та інформацією, має можливість самостійно визначити, які дії та рішення стосовно цих активів будуть прийняті після її смерті. Це включає в себе: визначення та фіксацію спадкоємців, установлення правил доступу до цифрових активів, вибір дій щодо їх збереження або передачі.

З огляду на постійне зростання обсягу цифрових активів та даних, на поширення тенденції «оцифровки життя» в цілому питання цифрового спадкування набувають зростаючої актуальності практично щодня. Без належного саморегулювання, інформація та цифрові активи можуть бути безповоротно втрачені або неправильно використані. Тому важливо, щоб власники таких об'єктів мали можливість вплинути на подальше використання та передачу цих активів.

Досліджуючи практичний досвід, що формується в цій сфері, можна виділити сучасні форми цифрового спадкування внаслідок саморегулювання. Так, наприклад, саморегулювання може включати в себе створення документу, в якому вказуються володільці цифрових активів, спадкоємці, їхні права та обов'язки. Цей документ може містити інструкції щодо доступу до електронних облікових записів, паролів та ключів шифрування. Власники цифрових активів також можуть визначити, чи бажають вони, щоб певні дані були видалені або надані в благодійний фонд чи спадкоємці мають вчинити із ними якісь інші дії.

У світі, на жаль, немає єдиного підходу до застосування категорії саморегулювання в сфері цифрового спадкування не дивлячись на те, що цифровий світ фактично не має меж і кордонів. На сьогодні деякі країни вже мають спеціальні норми, що регулюють цифрове спадкування, і визнають легальність саморегулю-

вання в цій сфері. В інших країнах (і зокрема в Україні), законодавство менш розвинене, і саморегулювання хоча і застосовується на практиці, але має характер внутрішніх угод та положень. В часи, коли користувачі можуть мати цифрові активи, документи та інформаційні ресурси, розташовані в різних країнах, постають в першу чергу питання щодо необхідності міжнародного правового регулювання цифрового спадкування. Міжнародні угоди та стандарти, що базуються на вирішальних принципах людського співіснування можуть сприяти вирішенню цих питань. Враховуючи велику швидкість розвитку людства і технологій, на сьогодні немає потреби створювати окреме міжнародне спадкове законодавство, бо це питання світового масштабу і потребує безліч часу. Думається, що натомість для світового упорядкування цих питань достатньо напрацювати і прийняти в міжнародній спільноті принципи саморегулювання цифрового спадкування.

Однак в той час, поки світ замислився над питанням правового регулювання цифрового спадкування де-факто такі відносини існують і відповідні права реалізуються, що дозволяє вже зараз розробити етапи цифрового спадкування щодо яких в майбутньому і мають бути прописані принципи.

Так першим етапом має бути визначення кола цифрових активів, які підлягають спадкуванню. Спочатку, потрібно чітко визначити, які саме цифрові об'єкти можуть входити до складу цифрової спадщини. Ця категорія може включати в себе файли на комп'ютері, електронні документи, фотографії, відеозаписи, акаунти в соціальних мережах, електронну пошту, віртуальні активи (кріптовалюта, тощо) та інше. Навряд чи такий перелік може бути вичерпним, однак, імовірно, має містити основні складові (види) цифрових об'єктів.

Наступним кроком є аналіз чинного правового регулювання в країні, де проживає спадкодавець на предмет можливості реалізації цифрового спадкування. В багатьох країнах існують закони, які регулюють питання цифрового спадкування. Натомість в багатьох інших над цією темою лише відкривається завіса. Саме тому для того, щоб повномасштабно реалізувати свої права, спадкодавець повинен чітко знати межі законодавчого регулювання цих питань в країні.

Третій етап – це визначення волевиявлення спадкодавця. Особа-спадкодавець має чітко визначитись щодо основних післясмертних вказівок стосовно своєї цифрової спадщини. Це може бути: особа спадкоємця (спадкоємців), вказівки щодо використання чи збереження цифрових активів, необхідні паролі та інші механізми захисту об'єктів цифрової спадщини, тощо.

Наступним етапом має стати вибір спеціальних сервісів для оформлення цифрової спадщини. В сучасних умовах деякі компанії та платформи пропонують спеціальні послуги для управління цифровою спадщиною. Тобто компанія (наприклад, Apple починаючи з версій iOS 15.2, iPadOS 15.2 й macOS 12.1,) пропонує вирішити питання цифрового спадкування щодо цифрових ресурсів для кожного власника пристрою цієї марки. Це може включати в себе можливість вказати особу, яка отримує доступ до акаунтів після смерті власника пристрою, або навіть можливість автоматичного видалення певних даних у разі такої смерті.

Для запобігання проблемним моментам реалізації цифрового спадкування та, імовірно, більшої гарантії прав учасників правовідносин цифрового спадкування у якості наступного кроку може бути складання окремого (імовірно цифрового) документу щодо означених вище питань. Важливо створити документ, в якому чітко викладені вказівки спадкодавця щодо

спадкування його цифрової спадщини. Правовий статус такого документу має визначатись із врахуванням правового концепту країни. При цьому такий документ може бути особисто складений спадкодавцем, або ж спадкодавець може заповнити та підписати (приєднатися) до розробленого раніше документу.

У якості наступного і необхідного етапу слід виділити необхідність ревізії та оновлення результатів саморегулювання цифрової спадщини. Життя людини змінюється з часом, і тому важливо не тільки скласти «Цифровий заповіт», а і періодично оновлювати та переглядати положення, форми та документи щодо цифрового спадкування, особливо якщо відбулися значущі життєві події (юридичні факти), такі як одруження, розлучення, народження дітей чи смерть спадкоємця.

Перспективи розвитку саморегулювання в сфері спадкових відносин є обіцяючими і важливими для вирішення ряду сучасних викликів, пов'язаних із забезпеченням доступу до цифрових активів після смерті та збереження цифрової спадщини. На сьогодні можливо виділити такі перспективи.

Очікується, що багато країн буде посилювати своє правове регулювання щодо цифрового спадкування, включаючи визнання електронних волелюбних намірів та створення спеціальних статей або законів, що регулюють цю область.

Люди стають більш свідомими щодо важливості саморегулювання в цифровому спадкуванні. Це спонукає їх створювати власні вказівки та забезпечувати надійний доступ до своїх цифрових активів для спадкоємців. Законодавець же має попрацювати над закріпленням принципів такого спадкування.

Розвиток технології може призвести до виникнення нових інструментів і платформ для управління цифровою спадщиною. Це може

включати в себе розвиток блокчейн-рішень для забезпечення безпеки та надійності передачі цифрових активів.

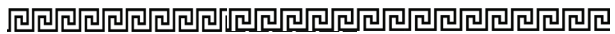
Розвиток міжнародних стандартів щодо цифрового спадкування може сприяти уніфікації правил та процедур в цій галузі та полегшити передачу активів через кордони. Однак слід зазначити, що міжнародні стандарти повинні базуватися на конкретних принципах людського співіснування, які прийняті у світовому людському співтоваристві.

Оскільки цифровий спадок пов'язаний із зберіганням особистих даних, очікується зростання уваги до захисту приватності та безпеки цих даних. Спадкоємці мають бути впевнені, що їх особисті дані залишаються захищеними. І цей напрямок стає особливо важливим в сучасних умовах.

Розвиток технології може дозволити створювати більш інтерактивні та мультимедійні вказівки для спадкоємців, включаючи відео- та аудіо-записи, які роз'яснюють, як використовувати цифрові активи. Освіта та інформаційні ресурси можуть зробити саморегулювання більш доступним для громадськості, допомагаючи користувачам розуміти його важливість та шляхи реалізації.

Загалом, саморегулювання в сфері спадкових відносин відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки та відповідального управління цифровою спадщиною. Із розвитком технології та заходів правового регулювання можна очікувати подальший глобальний розвиток цієї області, що допоможе людям краще контролювати свої цифрові активи та цифровий спадщину. При цьому створення та розробка уніфікованих міжнародних принципів саморегулювання цифрового спадкування дозволить поєднати вільне волевиявлення учасників таких правовідносин із елементами (напрямами) правового регулювання в цілому.

У статті досліджуються окремі аспекти саморегулювання відносин спадкування об'єктів цифрового світу (цифрової спадщини) в умовах формування і розвитку «цифрового законодавства». Огляд сучасного стану наукової літератури в цій області спрямований на визначення ключових питань та перспектив для подальших досліджень.

Надається визначення окремим сучасним категоріям: саморегулювання, саморегулювання в мережі інтернет, етапи цифрового спадкування, принципи цифрового спадкування. Так саморегулювання пропонується визначати, як децентралізовану форму правового регулювання суспільних відносин, яке здійснюється, як правило, актами їхніх учасників (а не безпосередньо нормами чинного законодавства). Протилежною формою правового регулювання таких відносин є централізоване регулювання, яке здійснюється суб'єктом, який наділений правотворчими функціями та приймає відповідні законодавчі акти.

Саморегулювання цивільних відносин в інтернеті можна визначити як процес, за якого учасники інтернет-спільноти встановлюють власні правила, норми та стандарти поведінки для забезпечення гармонійних відносин та збереження відкритості та довіри в цифровому середовищі.

В статті виділяються та розкриваються наступні етапи цифрового спадкування: визначення кола цифрових активів, які підлягають спадкуванню; аналіз чинного правового регулювання в країні, де проживає спадкодавець на предмет можливості реалізації цифрового спадкування; визначення волевиявлення спадкодавця; вибір спеціальних сервісів для оформлення цифрової спадщини; складання окремого (імовірно цифрового) документу;

ревізія та оновлення результатів саморегулювання цифрової спадщини.

Внаслідок проведеного дослідження авторка доходить висновку про неспроможність традиційного законодавства встигати за розвитком сучасних технологій та про необхідність максимального використання конструкції саморегулювання до відносин цифрового спадкування. При цьому обґрунтовується необхідність розробки та закріплення, замість величезної низки законодавчих актів, міжнародних уніфікованих принципів саморегулювання цифрового спадкування. Саме такий підхід дозволить міжнародному співтовариству поєднати вільне волевиявлення учасників таких правовідносин із елементами (напрямками) правового регулювання в цілому.

Ключові слова: саморегулювання, інтернет-відносини, цифрова спадщина, принципи саморегулювання, етапи цифрового спадкування, договір, цифрові об'єкти, блокчейн.

Kalitenko O. Self-regulation in digital inheritance: individual aspects

The article examines individual aspects of self-regulation of relations during the inheritance of digital assets (digital heritage) in the context of formation and development of “digital legislation”. The review of the current state of relevant scientific literature is aimed at identifying key issues and prospects for further research.

The author defines some modern categories: self-regulation, self-regulation on the Internet, stages of digital inheritance, and principles of digital inheritance. Thus, self-regulation is proposed to be defined as a decentralized form of legal regulation of social relations, which is usually carried out by acts of their participants (not directly by the

norms of the current legislation). The opposite form of legal regulation of such relations is centralized regulation, which is carried out by an entity vested with law-making functions and adopting relevant legal acts.

Self-regulation of civil relations on the Internet can be defined as a process where participants of the Internet community establish their own rules, norms, and standards of behavior to ensure harmonious relations and maintain openness and trust in the digital environment.

The article identifies and describes the following stages of digital inheritance: determination of the range of digital assets to be inherited; analysis of the current legal regulation in the country where the testator resides for implementing digital inheritance; determination of the testator's will; selection of specific services for drawing up digital inheritance; drafting an individual (presumably digital) document; revision and updating of the results of self-regulation of digital inheritance.

As a result of the study, the author comes to the conclusion that traditional legislation is unable to keep pace with the development of modern technologies and that it is necessary to maximize the use of the self-regulatory structure in digital inheritance relations. At the same time, the author substantiates the need to formulate and enshrine – instead of numerous legislative acts – international unified principles of self-regulation of digital inheritance. It is this approach which will allow the international community to combine the free will of the participants to such legal relations with the elements (areas) of legal.

Key words: self-regulation, Internet relations, digital heritage, principles of self-regulation, stages of digital inheritance, contract, digital objects, blockchain.

Література

1. В. Васильєв. Еволюція правових засобів саморегулювання майнових цивільних відносин. *Юридичний вісник*, 2019, № 4, с. 142-148 <https://doi.org/10.32837/уив.00i4.982>.

2. В. Васильєв. Особливості юридичного механізму саморегулювання майнових цивільних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/28>.

3. Ващак В. А. Межі саморегулювання цивільних відносин в метавесесвіті. *Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонов, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2022. – С. 132-135. <https://hdl.handle.net/11300/25137>.*

4. Ващак В. А. Локус правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2023, № 8, с.88-91 <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/18> та інші.

5. С. Ясечко, *Цифровий спадок в епоху діджиталізації*. <https://orcid.org/0000-0003-4058-9959>.

6. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»*. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020. <https://hdl.handle.net/11300/12560>.

7. Чупрій Д.Ю. *Правова природа акунтів як потенційних об'єктів спадкування. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2023, с. 54-59. <https://doi.org/10.32782/39221430>

8. Погребний С.О. *Механізм та принципи регулювання договірних відносин в цивільному праві України*. К.: Алерта, 2009, 304 с.

